

בגדר עובדין דחול

אליעזר דיינה, ediena@torontotorah.com

א. עיין היטב בגמ' רש"י ותוס'

ב. תפארת ישראל כלכלת שבת כללי ל"ט מלאכות

אמנם עובדין דחול, [ע"י מ"ש באגרת הרמב"ם דנ"ו ב' בהשאלה תלא כוזא וכו' דאין הפירוש לאסור כל מה שעושה בחול דא"כ לא יאכל ולא יסוב כדרך שעושה בחול, אלא] יש בו ג' אופנים. דהיינו אם שאסרו חכמים הדבר משום דומה לא' מהל"ט מלאכות, או משום שמא ע"י כך יבא לעשות מלאכה, או משום טרחא יתירתא, וכולן נכללין בשם שבות. א) כגון בורר שהוא א' מל"ט מלאכות. ותולדתו המזקק משקה משמרי. ואסרו לזקק משקה מזוקק, בסודרין שיש בהן כעין גומא, מדמחזי כמלאכת משמר, והו"ל עובדין דחול, גזירה שמא ישמר (כשבת קל"ח א', ורמב"ם פכ"א משבת י"ז). זהו האופן הראשון שזכרנו. ב) וכ"כ האי מאן דסלית סילתא, ר"ל מבקע עצים דקים להבעיר אש, חייב משום טוחן (כשבת דע"ד ב'). והחוטב עצים לחתיכות גדולות, אף דבכה"ג לא דמי לטוחן, אסרוהו מדמחזי כעובדין דחול (כמג"א שי"ד סק"ד), משום דכל המסלת סלתא, מחטב עצים גסים תחלה, ויבא ע"כ לסלת באמת סלתא. והוא האופן השני שזכרנו (או משום חשדא). וכ"כ המדבק פירות יחד חייב משום תולדת מעמר. וכשנתפזרו לו פירות בחצר מלקט על יד ואוכל, אבל לא ילקטם יחד לתוך הסל, מדעביד עובדא דחול, ושמא יכבשם יחד בהסל, ויתחייב משום מעמר (כשבת קמ"ג ב'). וכ"כ חבילי סיאה וקורנית שיחדם לאוכל, קוטם בראשי אצבעותיו ואוכל, אבל לא ימלול הרבה יחד, כעובדין דחול, שיבוא לדוק, וחייב משום דש (כשבת דקכ"ח). וכ"כ אסור לשרות עשבים שהן מועילין לרפואה, אף שהן ג"כ מאכל בריאים, ומותר לאכלן בשבת, עכ"פ שרייתן הוא כעין מתקן דבר לרפואה, והו"ל עובדין דחול, גזירה שמא יבא לשחק סממנים לרפואה וחייב משום טוחן (שבת דק"מ ע"א). כל אלו הן מהאופן הב' שזכרנו. ג) וכ"כ מפנין ד' וה' קופות של תבואה ושל קש מפני האורחים, ולא יותר, משום טרחא יתירתא (שבת קכ"ו ב'). וכ"כ המביא כדי יין וכדומה לא יביאם בסל או בקופה, ודררו באגרא לדרו באכפא וכו', משום טרחא (כביצה ד"ל ע"א). כל זה מהאופן הג' שאמרנו. ועוד הרבה דומין לאלו הג' אופנים שאנו עתידים לבארם אצל כל מלאכה ומלאכה. ועל כולן בעשאן פטור מדאורייתא, אבל חייב מכת מרדות מדרבנן. אולם בזה"ז אפי' בעבר אשבות בשוגג, חייב להתענות מ' יום ובלייל שאחר התענית לא יאכל בשר ולא ישתה יין. גם יתן ד' (זילבערגראשען) וחצי או כ"ז ג"פ לצדקה בעד חטאת (מג"א של"ד סקל"ג ול"ד).

ג. שו"ת הרמב"ם סימן שו

אבל תליית הכוז והמצנפת וכיוצא בהן מותרד לפי שאין עושין בהן מלאכה שחייבין עליה סקילה ולא אמרינן בכי הני שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחולה אם כן לא יאכל כדרך שהוא אוכל בחול ולא יסב כדרך שהוא מיסב בחול זה דבר ברור הוא למבין שאין אתה מוצא לעולם דברים שאסרו חכמים משום שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול אלא דברים שאפשר שירגילו למלאכה כגון מי שנשברה לו חבית של יין לא יספג ביין או יטפח בשמן שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שאם תתיר לו שמא יבא לידי סחיטה. נתפזרו לו פירות בחצרו לא יתן לתוך הסל או לתוך הקופא שלא יעשה כדרך שהוא עושה בחול שאם תתיר לו שמא יבא לידי עמור. וכן בתליית המשמרת שמא יבא לשמורו אבל תליית הכוז והמצנפת וכיוצא בהן מותר ולא אסרוהו חכמים שאין שם דבר לחוש שמא יעשה וכו'. משה ב"ר מימון זצ"ל.

ד. תוספות מסכת ביצה דף יב עמוד ב

ה"ג רש"י אלא מעתה לפלגו באבנים ומדלא מיפלגי באבנים ש"מ וכו' והכי פירושו אלא מעתה דב"ה לית להו אסור הוצאה לפלגו בטלטול אבנים ולשמעינן רבותא דלית להו בהן אסור הוצאה דהא לא נאסר בשום דבר טלטול אפי' דבר שמלאכתו לאסור וגם אינו צורך י"ט כלל אלא גזרה שמא יוציא כדאיתא בהדיא פרק כל הכלים (שבת דף קכד:): ואפי' דבר שהוא צורך יו"ט כגון כלי הצריך לו היה ראוי לאסור גזירה שמא יוציא אלא שאין גזרין גזירה על הצבור אא"כ רוב הצבור יכולין לעמוד בה ומדלא קמפלגי באבנים שמע מינה בהוצאה וכו' דב"ה סברי מתוך וא"ת כיון דב"ה אית להו מתוך אמאי אין מתירין אפי' טלטול אבנים וכל דבר אפילו אינו צורך יום טוב ויש לומר דודאי אין ה"ג דמדאורייתא הואיל והותרה הותרה לגמרי אלא רבנן גזור על דבר שאינו צורך יו"ט דכיון דעיקר הוצאה נאסרה יש לאסור בדבר שאין לצורך יום טוב כלל ע"כ פי' רש"י ולא רצה לגרוס כמו שיש בספרים אלא מעתה הוציא אבנים לב"ה ה"ג דלא מחייב מלקות דא"כ הוה מסיק לפי' זה הוציא אבנים לב"ה דחייב ורש"י קים ליה דב"ה סבירא להו הואיל והותרה הותרה לגמרי אלא רבנן גזור בדבר שאינו צורך יו"ט כלל וקשה חדא דאמרי' בפסחים (דף מ:): האופה מיו"ט לחול לוקה ולא אמרינן מתוך וכו' ואפילו לרבה דלא לקי היינו מטעם הואיל ואי אתרמי ליה אורחים אבל מטעם מתוך לא קאמר ועוד דמוחק גירסת הספרים לכן נראה לפר' דגרסי' כגירסת הספרים אלא מעתה הוציא אבנים לב"ה ה"ג דלא מחייב פי' מדאורייתא מלקות וכ"ת ה"ג א"כ לפלגו באבנים אלא ודאי מדלא קמפלגי וכו' ודוקא בהוצאה שיש בה צורך יו"ט קצת אמרינן מתוך שהותרה לצורך יו"ט דכל אוכל נפש מותר הותרה נמי שלא לצורך אוכל נפש הואיל ואיכא צורך מיקצת שיש צורך יו"ט אבל שלא לצורך יו"ט כלל ודאי דאסור מן התורה כגון אופה מיו"ט לחול ומוציא אבנים דליכא לא צורך נפש ולא שמחת יו"ט חייב מדאורייתא וכי פליגי ב"ש וב"ה בדברים שאינן לצורך אוכל נפש ואיכא בהן צורך יו"ט קצת כגון קטן למולו דהמצוה נקראת צורך יום טוב ולולב לצאת בו וס"ת לקרות בו וכן פי' רבינו חננאל אבל. ליתא פירושן דלאו דוקא קטן למולו דה"ה שלא למולו דשרי גם טיול דהא אשכחן נמי דמשחקין בכדור שקורין פלוט"א בלע"ז ביו"ט ברה"ר אע"ג דליכא אלא טיול וא"ת השוחט עולה מה צורך יש לו בה יש לומר דהכא נמי איכא שמחת יו"ט שלא יהא שלחנך מלא ושלחן רבך ריקן כדמוכח לקמן (ביצה דף כ:):

ה. רמב"ן ויקרא פרק כג פסוק כד

ונראה לי שהמדרש הזה לומר שנצטוונו מן התורה להיות לנו מנוחה ביום טוב אפילו מדברים שאינן מלאכה. לא שיטרה כל היום למדוד התבואות ולשקול הפירות והמתנות ולמלא החביות יין, ולפנות הכלים וגם האבנים מבית לבית וממקום למקום... ומשכירין עצמם כחול לדברים אלו וכיוצא בהן. והותרו הימים הטובים האלו ואפילו השבת עצמה שבכל זה אין בהם משום מלאכה, לכך אמרה תורה "שבתון" שיהיה יום שבייתה ומנוחה לא יום טורח. וזהו פירוש טוב ויפה.

ג. הרב אוהד פיקסלר, הגדרת איסור עובדין דחול, VBM

כפי שהקדמנו בתחילת המאמר, המינוח 'עובדין דחול' מופיע פעמים רבות בתשובות האחרונים כבסיס לאיסור עשיית פעולות בשבת. שיטת הרמב"ן (שמקורה בפירושו לתורה ולא בספר הלכות) לא הובאה בפסיקת ההלכה בשולחן ערוך, וראשוני האחרונים (עד לפני מאתיים שנה) לא הזכירו אותה כלל.

החתם סופר היה הראשון שפסק כשיטת הרמב"ן והרחיב את פסיקת ההלכה בעניין זה לדין תורה. בתשובה בעניין הפותח חנותו בשבת (ח"ה סימן קצה), כתב בין השאר שאותו האדם מחלל שבת מהתורה בפרהסיא, ולצורך קביעתו הסתמך על דברי הרמב"ן על התורה [8]. בתשובה נוספת (ח"ו סימן צז) החת"ס דן לגבי הפלגה בספינה ונסיעה ברכבת קיטור בשבת. בתשובתו הוא אוסר על הנסיעה ברכבת לאור דברי הרמב"ן ואיסור 'עובדין דחול', ושוב, מובהר כי לשיטתו הדבר אסור מהתורה:

ושרשו פתוח עלי איסור דאורייתא שבת שבות כמה שכתב רמב"ן... וצריך לומר דשאני ישיבת ספינה דיושב ושובת כמו בחדר מטתו בביתו ואינו עושה שום דבר בגופו ומיא הוא דממטי ליה והוא נח מה שאין כן בהליכתו בתוך התחום להתקרב אל סוף התחום עובר על "אם תשיב משבת רגליך" ואינו שובת והוא עובדא דחול טפי ועובר על שבות דאורייתא כמו שהסביר הרמב"ן ז"ל במתק לשונו.... ואיסור גמור הוא אפילו מדאורייתא להרמב"ן הנ"ל ומפורש בדברי קבלה אם תשיב משבת רגליך... כך נראה לי פשוט וברור בעזה"י.

ד. שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן עד

(ד) הריב"ש סי' קפ"ד, אסר לגרור גבינה במורג חרוץ בעל פיפיות משום עובדא דחול (ונפסק בשו"ע /או"ח/ סי' שכ"א סעי' י') האם מותר לחתוך גבינה או ביצים בכלים המיוחדים לכך, ובכלל מה הכללים של עובדא דחול.

תשובה: לפ"מ שכתבתי ליכא שום איסור דהרי זהו רק חתיכה לחלקים ולא דק דק. ומטעם עובדא דחול לא מובן וכי מה שעושים להקל המלאכה יתחשב עובדא דחול, גם בשבת יש צורך ורצון להקל, ועובדא דחול שכתב הריב"ש שעושה טחינה דקה כמו שעושים בחול שמותר במלאכה וכן לברור בקינוח ותמחוי היא מלאכה כזו שעושים בחול שלא ניכר ע"ז מלאכה עראית אלא קבועה וגם משמע שהריב"ש דחה טעם זה משום דאין דרך לגרוד אלא מה שצריך ואוסר רק מטעם ראשון עיי"ש.

ועובדא דחול הוא כדכתבתי שהמלאכה נעשית ע"ז טובה כמלאכה דעושים בחול ולא ניכר ענין עשיית עראי שנעשית בלא קפידא כל כך על המלאכה שתעשה יפה. ולקייטת פירות בסי' של"ה ס"ה ודאי זהו המלאכה שעושים בלקייטת פירות להטמינן שמלקטן לסל וקופה וגם מן השדות עושים כן. ולכלי קטן שמונחין גם בשבת להאכילה ודאי מותר. והטעם דעובדא דחול מפורש זה בהברייתא שבת דף קמ"ג. ולבקע עצים ביו"ט שאסור (ועי' ס' שי"ד במ"ב ס"ק מ"א) בקרדום ובמגרה ומגל פרש"י בביצה דף ל"א דהן כלי אומן ונראה כעושה בו מלאכה עיי"ש, וזהו עובדא דחול דליו"ט יש לו לעשות באופן הניכר שהוא עראי לצורך עתה.

ולכבוד הבית במכבדות העושים מקסמים שמשתברין קסמיהן אף שהוא באופן שלא פ"ר = פסיק רישא = הוא עובדא דחול כדכתב הב"ח סי' של"ז, הוא דעצם הכבוד הוא עובדא דחול שבע"ש = שבערב שבת = צריך לנקות הבית לכבוד שבת ורק כשנעשה ע"י האכילה שהתינוקות לכלכו הרצפה שמותר מטעם דהו"ל כגרף של רעי שאין לזה צורך אלא בכבוד שאינו מוסיף עוד דברים לכבוד וע"י שישברו הקיסמין הרי יוסיף זה מלאכה שבחול לא איכפת כיון שע"ז יעשה מלאכה יפה כשיגמור שלכן הוא עובדא דחול דאינו חושש למה שיעשה יותר מלאכה מאחר דתהיה יפה ביותר.

והא דאין מגרדין בכלי העשוי לכך בסימן שכ"ז ס"ג, הא מגרדת הוא כלי לנקות כשהוא מלוכלך כדחזינן שזה אמר רשב"ג שמותר ואיפסק כן. ולנקות עצמו מחוייב כל אדם בע"ש לכבוד שבת ולכן אינו יכול לנקות עצמו במגרדת כשהוא רק מלוכלך מעט אף שבחול לוקח זה אף כשאינו מלוכלך כל כך אסור בשבת שהרי הוא ממש עובדא דחול, אבל לא אסור כשארע שנתלכלך אולי משום דלא שכיחא או שהנקוי עדיף. ורדיית הפת בשכח פת בתנור שלא ירדה אפילו הג' סעודות במרדה אלא בסכין כדאיתא בשבת דף קי"ז, הרי זה ממש מעשה המלאכה, אבל שם א"צ לאסור מצד עובדא דחול דהא יש לאסור כדרך המלאכה בלא זה ולהתיר רק בשינוי, וזהו כוונת רש"י שם.

ה. עולמות, התעמלות ועובדין דחול

רכיבה על אופניים בשבת

ז. לסיום נעיין בנושא זה, שיש שרצו לאוסרו משום 'עובדין דחול'.

בשו"ת רב פעלים [8] נשאל האם מותר לרכב על אופניים בשבת ויום טוב, או לא, והשיב: "יש להתיר לרכב בין בשבת בין ביום טוב בתוך העיר שיש בה עירוב, דליכא בזה זלזול משום עובדין דחול, כיון שהוא בתוך העיר שיש בה עירוב, דכל העיר נחשבת כרשות היחיד" [וראה בדברי החזון עובדיה [9] שדן במה שכתב בשו"ת ישכיל עבדי, שהבן איש חי חזר בו מהיתר לרכב על אופניים, ודחה את דבריו].

וכן מבואר בשו"ת מהרש"ג [7] שכתב שאין לאסור לרכב על אופניים בשבת משום "עובדין דחול", כי "על פי הסברא לא ידעתי מאי עובדא דחול שייך בזה, וגם אין לנו לחזש גזירות ואיסורים מדעתינו."

אולם בשו"ת ציץ אליעזר [7] כתב: "נראה פשוט שאסור לנסוע בשבת באופניים אפילו בתוך התחום מג' טעמים:

[א] גזירה שמא יצא חוץ לתחום. [ב] משום עובדין דחול דיש בזה עשה של תורה, כנ"ל בשם הרמב"ם והחתם סופר.